

С Т А Н О В И Щ Е

на член на научното жури, определено със Заповед 662/05.07.2024 г.
на Ректора на СА „Д.А. Ценов“ – Свищов, относно дисертационен
труд за присъждане на ОНС „доктор“

Изготвил становището: проф. д-р Любен Димитров Кирев, област на
висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.8. Икономика

Автор на дисертационния труд: докторант Феим Азем Брава, докторска
програма „Икономика и управление (Индустрия)

Тема на дисертационния труд: „Влияние на обучението по
предприемачество върху придобиването на конкурентни предимства на
малките и средните предприятия“

I. Общо представяне на дисертационния труд

1. Предмет

Предметът на изследване на дисертационния труд е влиянието на предприемаческото обучение върху придобиването на конкурентни предимства от малките и средни предприятия (МСП), а обектът на изследване предприемаческото обучение. Поставената цел е „изследване на влиянието на предприемаческото обучение върху придобиването на конкурентни предимства от МСП“. Подчертана е ролята на предприемаческата идентичност и дефинират предприемаческите компетенции, придобиването на които осигуряват получаването на конкурентни предимства от МСП. За реализация на поставената цел са изведени три изследователски задачи, които съответстват на структурата и съдържанието на дисертационния труд. Защишава се тезата, че „обучението по предприемачество, което развива предприемачески компетенции за лична ефективност и компетенции на работното място, водят до придобиването на конкурентни предимства от МСП. Формулирани са една генерална хипотеза, специални хипотези 1 и 2, както и индивидуални хипотези 1.1-4 и 2.1-4.

2. Обем

Дисертационният труд е в обем от 196 стандартни страници, изследването е визуализирано с 9 фигури и 61 таблици.

3. Структура

Структурата на дисертационния труд е класическа за подобен род изследване и се състои от увод, изложение в три глави, заключение, списък на използваната литература, Декларация за оригиналност и достоверност. Структурата е балансирана и логична, основана на дедуктивния подход от общото към частното и единичното. Тя отразява посочените цел и задачи и допринася за разгръщане на проучването и обосноваване на изследователската теза.

Увод. Въвеждащата част съдържа всички необходими структурни елементи за въстъпителна част. Изведени са актуалността на темата, определени предмета и обекта на изследването, установени целта и изследователските задачи, формулирани изследователската теза и хипотезите (генерална, специални и индивидуални), използваните логико-теоретични методи на изследване, апробацията на извършения анализ в дисертацията. Коректно са посочена теоретичната и емпирична основа на анализа, ограничителния периметър на изследването по отношение на предмета на изследване, обхвата и периода на проучването.

Глава първа е с характер на научно-теоретична постановка на проблема. В нея вниманието е насочено към изясняване на същността на предприемачеството и фигурата на предприемача, предприемаческата идентичност през призмата на обучението по предприемачество, предприемаческите компетенции и предприемаческото обучение и свързаната с тях конкурентоспособност и конкурентни предимства на МСП.

В глава втора се разкриват методологическите основи на изследването. В нея са изведени проблемно-предметната рамка на проучването, неговата актуалност и практически задачи, понятийно-категориалния модел, целта и задачите на анализа, хипотетичната рамка и възприетия методологическия подход и изследователски инструментариум.

Глава трета е посветена на анализа на резултатите от изследването. Очертани са профила на респондентите (пол; възраст на анкетираните и на организациите; размерното разпределение на организациите според броя на служителите; областта на дейност), проверена е верификацията на издигнатите хипотези 1 и 2, чрез използване на корелационен анализ.

Заключение. Като обобщение на изследването в него са представени основните резултати и изводи от проучването.

4. Литература

Докторант Феим Брава е използвал 133 източника, свързани с темата на дисертацията, от които 130 източника на латиница и 3 на кирилица.

5. Приложения

Вторичните данни, наречени от докторанта сурови, използвани в разработката на дисертационния труд са представени в две приложения във формата на таблици.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

1. Преценка на актуалността и разработеността на изследвания в дисертацията научен проблем

Наред с останалите фактори на производството като капитал, труд и земя съществено значение придобива и предприемачеството като един от двигателите на икономическото развитие. На същността, функциите, ролята и значението на този четвърти фактор на производството са посветени задълбочени трудове на световно известни икономисти, както и разработките на редица български и чуждестранни автори. Някак встрани от изследователската проблематика на предприемачеството остават въпросите за обучението по предприемачество. На изключително актуалния и важен проблем за обучението по предприемачество като предпоставка за развитие на предприемаческо поведение и придобиване на предприемачески компетенции и повишаване на конкурентоспособността на МСП е посветен разработения от Феим Брава дисертационен труд.

2. Мнение за езика, обема и инструментариума на дисертационния труд

Стильт на разработката е сбит, езикът разбираем и точен, което понякога е трудно за чуждестранни автори. Прецизно и коректно е използването на научния апарат, на високо ниво е визуализацията на анализиранияте въпроси с таблици и фигури.

3. Мнение доколко авторефератът отразява точно и пълно труда

Авторефератът е разработен в съответствие с изискванията и отразява акуратно и пълно съдържанието на дисертационния труд. Освен това авторефератът съдържа и Декларация за оригиналност и достоверност, Справка за основните приносни моменти в дисертационния труд, Списък на научните публикации, Справка за изпълнение на минималните национални изисквания във връзка с процедурата за придобиване на ОНС „доктор“ (35 набрани точки от група показатели „Г“ при изискуеми 30 точки). Докторантът е участвал в шест международни научни конференции и докторантската научна сесия на СА „Д.А. Ценов“ през 2023 година.

Ш. Научни и научно приложни приноси на дисертационния труд

Постиженията на докторанта с характер на приноси могат да се класифицират по следния начин:

Първо. Разкрита е ролята на обучението по предприемачество за придобиване на предприемачески компетенции и предприемаческа идентичност и тяхното приложение в практиката. Изведена е зависимостта между предприемаческото обучение, придобиването на предприемачески дух и компетенции и осигуряването на конкурентни предимства на МСП. Аргументирано се твърди, че устойчиви конкурентни предимства МСП могат да постигнат и посредством организацията и провеждането на предприемаческо обучение;

Второ. Дефинирана е същността на обучението по предприемачество, изяснени са целите на самото обучение, компетенциите, които отличават предприемаческия дух и техните определения, неблагоприятните условия (пречките), които спъват приемането на обучението по предприемачество. Сполучлива е извършената групировка на предприемаческите компетенции (за лична ефективност и компетенции на работното място), представени са петте измерения на организационното ниво на предприемаческата ориентация и детерминантите за успеха на организациите;

Трето. Изяснено е съдържанието на предприемаческите компетенции за лична ефективност (развитие на междуличностни умения, поемане на риск, инициативност, отговорност) и на компетенциите на работното място (креативност, иновативност, фокусиране върху клиента, умения за решаване на проблеми). Придобиването на двата вида компетенции посредством обучението по предприемачество се разглежда като предпоставка за реализация на конкурентни преимущества от МСП;

Четвърто. Умението на докторанта да провежда самостоятелни емпирични изследвания, свидетелство за което е достатъчно представителното анкетно проучване. Предпоставките за сполучливото емпирично изследване са очертаната проблемно-предметна рамка на анализа, неговата актуалност, понятийно категориалния модел и целите и задачите на емпиричното проучване, хипотетичната рамка, методическия подход и изследователския инструментариум;

Пето. Разработеният от докторанта модел на влиянието на предприемаческото обучение върху конкурентните предимства на малките

и средни предприятия, основан на предприемаческите роли, предприемаческите организации, компетенциите за лична ефективност и компетенциите на работното място.

IV. Критични бележки и въпроси по дисертационния труд

По дисертационния труд могат да се отправят и някои критични бележки и препоръки за бъдещата научноизследователска дейност на докторанта.

1. В изложението на някои места са допуснати незначителни повторения. На стр. 94 фигура № 4 е озаглавена „понятийно-категориален модел“, а на стр.166 същата фигура се повтаря като „практически детерминиран концептуално-категориален модел.

2. Вероятно от недоглеждане в съдържанието на автореферата правилно са посочени заглавията на отделните глави на дисертацията, а в самото изложение на основното съдържание на дисертационния труд втора и трета глава са с едно и също заглавие „Методологически основи на изследването“. По същия начин в увода на дисертацията са обосновани изследователската теза, обекта, предмета и целта на изследването, но липсват научните задачи за постигане на набеязаната цел, която правилно съществува в автореферата.

Към докторанта имам следния въпрос: В глава първа и втора става въпрос за релацията предприемаческо обучение-предприемачески компетенции – конкурентоспособност и конкурентни предимства на МСП. При разкриване на профила на респондентите става въпрос не за МСП, за организациите (фигури 6,7,8). За какви организации става въпрос?

Посочените бележки са по скоро от редакционно естество и не омаловажават посочените качества и приносни моменти на дисертацията.

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Дисертационният труд на Феим Брава е цялостно, завършено и задълбочено изследване, посветено на актуален и значим за теорията и практиката проблем. С нея Феим Брава се представя като задълбочен изследовател и компетентен познавач на предприемаческото обучение и значението му за придобиване на предприемачески компетенции и повишаване на конкурентоспособността на МСП. Направените изводи и обобщения допълват и обогатяват съществуващото знание и приложението на съществуващата теория при анализ на конкретни икономически проблеми. Тези достойнства и посочените по-горе приносни моменти напълно съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, неговия правилник и

Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав на СА „Д.А. Ценов“ – Свищов. Това е достатъчно основание да предложи на останалите членове на уважаемото Научно жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на **Феим Брава** по област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика и научна специалност „Икономика и управление (Индустрия)“.

20.07. 2024 г.
гр. София

Изготвил становището:
(проф. д-р Любен Д. Кирев)